

Сайлов ҳуқуқи эркинлиги — фуқаролик жамиятининг шарти

РЕЖА:

- 1 Эркин сайловлар фуқаролик жамиятининг асосий белгиси.
2. Халқаро сайлов стандартлари ва Ўзбекистон қонунчилиги.
3. Ўзбекистон сайлов қонунчилигининг ривожланиши.
4. Эркин сайловларни ўтказишда оммавий ахборот
воситаталарининг роли

20 сентябрь мамлакатимиз тарихида янги саҳифа, ижтимоий-сиёсий ҳаётимизда тарихий аҳамиятга эга бўлган сана сифатида муҳрланди. Мазкур санада Ўзбекистонда янги сайловлар кунини эълон қилиш ҳақида қарор қабул қилинди. Унга кўра, 2019 йил 22 декабрь мамлакатимиз Парламентининг Қонунчилик палатаси ҳамда халқ депутатлари маҳаллий кенгашларига сайловлар кунини, деб белгилади ҳамда сайлов кампанияси бошланганлиги эълон қилинди.

Жорий йилги сайловлар Шавкат Мирзиёев томонидан 2019 йилнинг 25 июнида имзоланган ва кучга киритилган янги Сайлов кодексига мувофиқ ташкил этилади ва ўтказилади.

Сенат Сайлов кодексини маъқуллади

Сенат Ўзбекистон Сайлов кодексини тасдиқлаш тўғрисидаги қонунни маъқуллади. Кодекс президент, депутатлар ва сенаторлар сайловлари тўғрисидаги қонун нормаларини умумлаштиради.

Олий Мажлис Сенати «Ўзбекистон Республикаси Сайлов кодексини тасдиқлаш тўғрисида»ги қонунни маъқуллади, Қонун президент, Қонунчилик палатаси депутатлари, Сенат аъзолари, халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар кенгашлари депутатлари сайловларига тайёргарлик кўриш ва ўтказиш билан боғлиқ муносабатларни тартибга солувчи амалдаги қонунлар нормаларини битта ҳужжатга бирлаштиради, шунингдек фуқароларнинг эркин овоз бериш ҳуқуқларини таъминлашни кафолатлайди.

Кодексни ишлаб чиқишда 20 дан ортиқ давлат, жумладан Франция, Голландия, Канада, Италия, Швеция, Бельгия, Польша, Албания, Беларус ва Озарбайжон тажрибалари, шунингдек халқаро сайлов стандартлари, жумладан ЕХХТ ДИИХБ тавсиялари ва Венеция комиссияси таклифлари ўрганилди.

Сайлов кодексида Қонунчилик палатасидаги депутатлик ўринларининг умумий сони сақлаб қолинди — 150 ўрин, бунда Экологик ҳаракат вакиллари учун квота ўринлари бекор қилинди.

Ҳужжатда ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва енгил жиноятларни содир этгани учун озодликдан маҳрум этилган шахсларнинг сайловларда иштироки бўйича чеклов бекор қилинди.

Ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан халқ депутатлари туман ва шаҳар кенгашларига номзодларни илгари суриш тартиблари бекор қилинмоқда. Шундай қилиб, фақатгина сиёсий партиялар халқ депутатлари вилоят. Туман ва шаҳар кенгашлари депутатлигига номзодларни илгари суриш ҳуқуқига эга бўлади.

Қонунчилик даражасида Ўзбекистон сайловчиларининг ягона электрон рўйхатини шакллантириш тартиблари ишлаб ишлаб чиқилмоқда. Натижада сайловчи фақат битта рўйхатдан жой олиб, «бир сайловчи — бир овоз» тамойилининг амалга оширилиши кафолатланади. Мажлисда қайд этилганидек, сайловчиларнинг электрон реестри 1 апрелга қадар шакллантирилади.

Сайлов бюллетенида сайловчи овоз бераётган номзод фамилиясининг қаршисига битта эмас, балки учта белгидан: «+», «✓» ёки «X» қўйиши мумкинлиги белгиланди.

Бу йилги сайловда қандай ўзгаришлар бўлади?

Бутун республика бўйича сайловчиларнинг ягона электрон рўйхати шакллантирилади.

Сайлов участкалари ҳақида маълумотлар бир базада жамланади.

Сайлов билан боғлиқ барча саволларга қулай тарзда жавоб олиш мумкин бўлади

Сайлов комиссияси аъзолари махсус тайёргарликдан ўтади

Имконияти чекланган фуқаролар учун шароитлар яратилади.

Халқаро матбуот маркази ишга туширилди

Жазони ўташ муассасаларидаги шахслар ҳам сайловда иштирок этади.

Имконияти чекланган фуқаролар учун шароитлар яратилади.

Халқаро матбуот маркази ишга туширилди

Жазони ўташ муассасаларидаги шахслар ҳам сайловда иштирок этади.

Сайловлар кишилик жамиятининг бир неча асрлик тарихий ривожланиш маҳсули бўлиб, давлат ва жамиятнинг такомиллашган моделларини шакллантириш мақсадида пайдо бўлган институтдир

Сайловлар давлат ҳокимияти органларининг бутун тузилмасига олий бошланғич легитимликни беради. Ўзбекистонда бевосита сайловлар йўли билан Олий Мажлиснинг битта палатаси – Қонунчилик палатаси ва давлат бошлиғи – Ўзбекистон Республикаси Президенти сайланадилар. Сайланиш йўли билан маҳаллий давлат ҳокимияти вакиллик органлари ҳам шакллантирилади.

Депутатлар бизга керакми?

XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб
фуқаронинг сайлов ҳуқуқлари ва
эркинликлари мавзуси нуфузли халқаро
ташкилотлар жиддий шуғулланадиган
масалага айланди. Ҳозирги пайтда дунёда
инсоннинг сайлов ҳуқуқлари ва
эркинликларини таъминлаш, эркин
демократик адолатли сайловларни ташкил
этиш ва ўтказиш соҳасига доир 20 дан зиёд
халқаро норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар
мавжуд.

Сайлов ҳуқуқи соҳасига тааллуқли принциплар ва андозалар Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг бир қанча халқаро универсал ҳужжатларида, хусусан, Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг (1948 йил) 21-моддасида, Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг (1966 йил) 25-моддасида, ирқий камситишнинг барча шакллари тугатиш тўғрисида халқаро Конвенциянинг 5-моддасида, ирқий камситишнинг барча шакллари тугатиш тўғрисида БМТ декларациясининг (1963 йил) 6-моддасида мустаҳкамлаб қўйилган.

Давлат ҳокимияти вакиллик органига сайлов масалаларига ўзида 145 давлат парламентларини бирлаштирган ва, шу жумладан, Ўзбекистон Республикаси ҳам аъзо ҳисобланувчи Парламентлараро иттифок айниқса катта эътибор қаратади. 1994 йили Парламентлараро иттифок Кенгаши «Эркин ва адолатли сайлов принциплари тўғрисидаги декларация»ни қабул қилди. Ушбу Декларация барча мамлакатлар ҳукуматлари ва парламентларини мазкур ҳужжатда белгиланган сайлов ҳуқуқи соҳасига доир халқаро принциплар ва нормаларга амал қилишга даъват этади.

Минтақавий халқаро ташкилотлар ҳам ўзларининг Инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ҳимоялаш тўғрисидаги Европа конвенцияси (1950 йил), Инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги Америка конвенцияси (1969 йил), Инсон ва халқлар ҳуқуқларининг Африка хартияси (1986 йил) каби халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлари тимсолида халқаро сайлов андозаларига жиддий аҳамият қаратади. Хусусан, Европада Хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилотининг (ЕХХТ) демократик сайловлар соҳасидаги асосий андозалари Инсонийлик мезонлари бўйича Копенгаген ҳужжатида (1990) ўз аксини топган.

ЕХХТнинг сайлов принципларини қуйидаги еттита сўз – универсаллик, тенглик, эркинлик, адолатлилик, яширинлилик, очиқлик ва ҳисобдорлик - мисолида тўла ифодалаш мумкин.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан 1952 йил 20 декабрда қабул қилинган ҳамда Ўзбекистон Республикаси 1997 йил 30 августда қўшилган «Хотин-қизларнинг сиёсий ҳуқуқлари тўғрисида»ги Конвенциянинг 1-моддасида хотин-қизлар ҳеч бир камситишларсиз эркаклар билан тенг шароитларда барча сайловларда овоз бериш ҳуқуқига эгадирлар деб белгиланган. Мазкур ҳужжатнинг 2-моддасида эса хотин-қизлар ҳеч бир камситишларсиз эркаклар билан тенг шароитларда сайлаб қўйиладиган муассасаларга миллий қонунчиликда белгиланган тартибда сайланиши мумкин

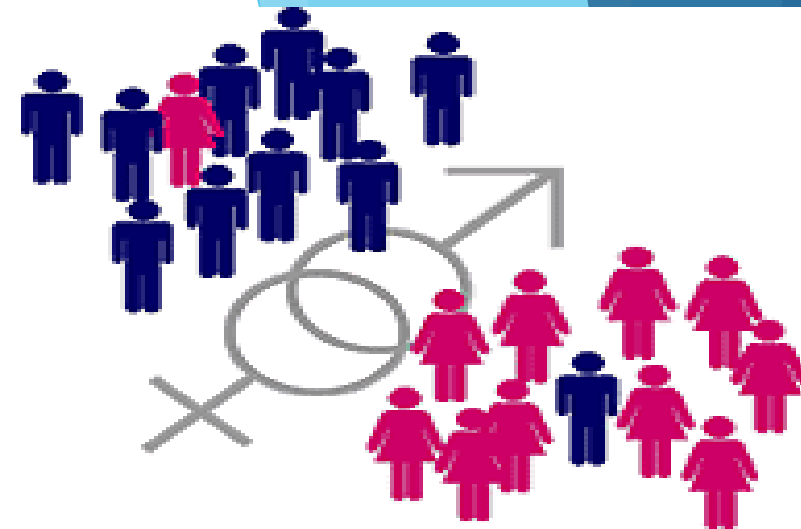
1979 йил 18 декабрдаги «Хотин-қизлар ҳуқуқлари камситилишининг барча шакллариغا барҳам бериш тўғрисида»ги Конвенциянинг (Ўзбекистон Республикаси 1995 йил 6 майда қўшилган) 7-моддасига мувофиқ, иштирокчи давлатлар мамлакатнинг сиёсий ва жамоат ҳаётида хотин-қизлар камситилишига барҳам бериш юзасидан барча тегишли чораларни кўришлари, жумладан, аёлларга эркаклар билан тенг шарт-шароитлар асосида қуйидаги ҳуқуқларни таъминлашлари
ЛОЗИМ:

а) барча сайловлар ва оммавий референдумларда овоз бериш ва оммавий сайланадиган органларга сайланиш; б) давлат сиёсатини шакллантириш ва амалга оширишда қатнашиш ҳамда давлат лавозимларини эгаллаш, шунингдек, давлат бошқарувининг барча бўғинларида давлат вазифаларини амалга ошириш.

Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик
Ташкилотининг Инсонийлик мезонлари
бўйича Копенгаген ҳужжатида демократик
сайлов принциплари кўрсатиб ўтилган бўлиб,
улар универсаллик, тенглик, эркинлик,
адолатлилик, яширинлилик, очиқлик ва
ҳисобдорлик кабиларда ифодасини топган.

Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик
Ташкилотининг давлат ва ҳукумат
раҳбарларининг 1990 йил 19-21 ноябрдаги
Кенгашида қабул қилинган — Янги Европа
учун Париж Хартиясида

2002 йил 7 октябрда Кишинев шаҳрида
қабул қилинган - Мустақил Давлатлар
Ҳамдўстлигида иштирок этувчи давлатларда
демократик сайловлар, сайлов ҳуқуқлари ва
эркинликлари стандартлари тўғрисидаги
Конвенциясида

Сайловларни халқаро кузатиш, сайлов
жараёни иштирокчиларининг сайлов
ҳуқуқлари ва эркинликларини амалга
ошириш кафолатлари демократик
сайловларнинг стандартлари ҳисобланиши
эътироф этилади.

1992 йил 8 декабрда Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг қабул қилиниши миллий сайлов тизимимизни яратилишига асос солди. Жумладан, унинг 7-моддасида —Халқ давлат ҳокимиятининг бирдан-бир манбаидир, —Ўзбекистон Республикасида давлат ҳокимияти халқ манфаатларини кўзлаб ва Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ҳамда унинг асосида қабул қилинган қонунлар ваколат берган идоралар томонидангина амалга оширилади - дейилган муҳим конституциявий қоидаларнинг белгиланиши конституциявий тузумнинг асосий принциплари сифатида мустаҳкамланди.

Ўзбекистонда халқаро ҳуқуқ андозалари ва талаблар, илғор хорижий юридик тажриба ва миллий-тарихий анъаналар ҳамда конституциявий принциплар асосида миллий сайлов қонунчилиги тизими яратилди. Унинг асосий қоидалари Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг махсус XXIII бобида, шунингдек алоҳида қабул қилинган —Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисидаги (1991 йил 18 ноябрь), —Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисидаги (1993 йил 28 декабрь), —Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисидаги (1994 йил 5 май), —Фуқаролар сайлов ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисидаги (1994 йил 5 май), —Ўзбекистон Республикасининг Марказий сайлов комиссияси тўғрисидаги 1998 йил 30 апрель) қонунларда ўз аксини топди.

Сайлов тизими ҳуқуқий асосларининг яратилиши, ривожланишини ва сайлов амалиётини қуйидаги асосий босқичларга ажратиш мумкин:

Биринчи босқич (1991-1995 йй.) – Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилиниши ва Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови, бир палатали Олий Мажлисни кўппартиявийлик асосида шакллантириш даврини ўз ичига олади. Бу даврда —Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови тўғрисидаги (1991 йил 18 ноябрь), Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (1992 йил 8 декабрь), —Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайловлар тўғрисидаги (1993 йил 28 декабрь), —Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисидаги (1994 йил 5 май), —Фуқаролар сайлов ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисидаги (1994 йил 5 май) қонунларнинг қабул қилиниши умумэътироф этилган таомойиллар асосида кўппартияли, муқобил сайловларни ташкил этишнинг ҳуқуқий асосини яратди.

Иккинчи босқич (1995-2000 йй.)— миллий сайлов қонунчилигининг биринчи босқичда ўтказилган парламент сайловларида тўпланган амалий тажрибага мувофиқ сайлов тизимининг демократик асосларини мустаҳкамлаш ва қонунларга тегишли ўзгартиришлар киритиш каби тадбирларни ўз ичига олади.

1999 йилда ўтказилган парламент сайловларида фуқаролар иккинчи маротаба бир нечта номзод орасидан ўзларига маъқулларини сайлашди, уларнинг ҳар бирига тегишли баҳо беришди. Бу сайловларда рақобат янада кучли, сайловчиларнинг номзодларга талаблари эса янада юқори бўлди.

Учинчи босқич (2000-2009 йй.) –фаол демократик янгиланишлар ва мамлакатни модернизация қилиш даври бўлиб, иқтисодиётимизни барқарор ривожлантириш, сиёсий ҳаётимизни, қонунчилик, суд-ҳуқуқ тизими ва ижтимоий-гуманитар соҳаларни изчил ислоҳ қилишда муҳим роль ўйнаган давр бўлди.Бу давр бевосита икки палатали Олий Мажлис тизимига ўтиш билан боғлиқ сайлов қонунчилиги тадрижий таракқиёти учинчи босқичнинг асосий мазмун-моҳиятини ташкил этади.

Бунда асосий эътибор қуйи палата – қонунчилик палатасини шакллантиришнинг бош принципи асосан партиявий вакиллик принципи бўлди. Бу сиёсий партия вакиллариининг ўз ижтимоий-сиёсий қарашларини ва сайловлар манфаатларини ифодалаш учун кенг имкониятлар яратди. Парламентнинг юқори палатаси – Сенат тенг ҳуқуқли ҳудудий вакиллик органи сифатидаги ваколатлари ҳамда у поғонали сайловлар асосида шаклланиши конституциявий қонунда мустаҳкамлаб қўйилди.

Тўртинчи босқич (2010дан ҳ.д.) –мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш қилиш давридир. Ушбу давр Ўзбекистон Республикасининг Президенти И.Каримов томонидан 2010 йил 12 ноябрдаги «Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси»нинг эълон қилиниши билан бошланди. Ушбу Концепцияда илгари сурилган таклиф ва тавсиялар асосида қонунчилик ташаббуси билан Олий Мажлис Қонунчилик палатасига тақдим этилган «Сайлов эркинлигини янада таъминланиши ва сайлов қонунчилиги янада ривожлантирилиши муносабати билан «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги ҳамда «Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақидаги Ўзбекистон Республикасининг қонуни 2012 йил 1 ноябрда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси томонидан қабул қилиниб, 2012 йил 5 декабрда Сенат томонидан маъқулланди ҳамда 2012 йил 19 декабрда Президент томонидан имзоланган ҳолда 2012 йил 20 декабрда матбуотда эълон қилинди.

Сайлов қонунчилигига киритилган янги ўзгартиш ва қўшимчаларнинг моҳияти қуйидагилардан иборат.

Биринчи. «Сайловолди ташвиқоти» тушунчасини акс эттирган қуйидаги янги дефинитив меъёр сайлов қонунчилигида мустаҳкамланди: «сайловолди ташвиқоти — сайлов кампанияси даврида амалга ошириладиган ва сайловчиларни депутатликка номзодни ёки сиёсий партияни ёқлаб овоз беришга ундашга қаратилган фаолият».

Иккинчидан, янги қонунга асосан, сайловолди ташвиқотини амалга ошириш муддатлари ўзгарди. Аввал бу жараён фақатгина сайлов куни амалга оширилиши тақиқланган бўлса, янги ўзгартиришларга мувофиқ овоз бериш кунига бир кун қолганида сайловолди ташвиқотини амалга ошириш мумкин эмаслиги қонунда акс эттирилди.

Учинчидан, сайлов қонунчилигида сайловолди ташвиқотини олиб бориш турлари, шакллари ва усуллари аниқ ифодаланиши

Тўртинчидан, янги қонунга асосан, сайлов қонунчилигига сайловолди ташвиқотини оммавий ахборот воситалари орқали олиб бориш тартибини белгилайдиган 272-модда ва 252-моддалар киритилди

Бешинчидан, сайловолди ташвиқотини босма, кўргазмали, аудиовизуал ва бошқа ташвиқот материалларини чиқариш ҳамда тарқатиш орқали олиб боришни тартибга солиш мақсадида «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги қонунга янги 273-модда, «Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида»ги қонунга янги 253-модда, шунингдек, сайловчилар билан учрашувлар ўтказиш орқали сайловолди ташвиқотини олиб боришнинг ҳуқуқий асоси сифатида янги 274 ва 254-моддалар ҳам қўшимча сифатида киритилди.

Олтинчидан, янги қонунга асосан «қамокда сақлаш жойларида» сақланаётганлар ҳам овоз бериш жараёнларида иштирок этиш ҳуқуқига эга бўлиши

Еттинчидан, миллий сайлов қонунчилигини янада такомиллаштириш мақсадида «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги Қонуннинг 41-моддаси ҳамда «Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида»ги Қонуннинг 38-моддасига муддатидан олдин овоз бериш тартиби, муддати ва асосларини аниқлаштирувчи қўшимчалар киритилди.

Саккизинчи, «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги қонуннинг 65-моддаси ҳамда «Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида»ги қонуннинг 45-моддаси қуйидаги қоида билан тўлдирилди: «Овоз бериш кунига қадар уч кун ичида, шунингдек овоз бериш кунини жамоатчилик фикри сўровлари натижаларини, сайлов натижалари тахминларини, ўтказилаётган сайлов билан боғлиқ бошқа тадқиқотларни чоп этишга (эълон қилишга), шу жумладан уларни умумий фойдаланишдаги ахборот-телекоммуникация тармоқларига (шу жумладан Интернет жаҳон ахборот тармоғига) жойлаштиришга йўл қўйилмайди».

2019 йил 8 январь куни мамлакатимиз сиёсий-ижтимоий ҳаётида муҳим воқеа содир бўлди. Шу куни мустақил Ўзбекистон тарихида биринчи марта экологик барқарорликни таъминлаш йўлида янги сиёсий куч, Ўзбекистон Экологик партияси таъсис этилди.

Янги партиянинг асосий мақсади барқарор ривожланишга, экологик хавфсизликка эришиш, ҳозирги ва келажак авлод учун табиий ресурсларни сақлаш ва қулай атроф муҳитни яратишга йўналтирилган давлат сиёсатини рўёбга чиқаришни таъминлаш, атроф муҳитни муҳофаза қилиш ва табиий ресурсларни сақлаш давлат, жамият ва мамлакат ҳар бир фуқаросининг вазифаси бўлишига эришишга кўмаклашишга қаратилган.

